

TARJIMADA PERSONAJLAR PORTRETINING IFODALANISHI

Asqarova Dilobar Saidikrom qizi

O‘zDJTU o‘qituvchisi

Telefon:(94)619 02 92

dilobarasqarova@uzswlu.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada tarjimada personajlar portretining ifodalanishi ko‘rib chiqildi. Ushbu maqolani yozishdan maqsad bir tildan boshqa tilga o‘girilgan asarlar tarjimalarini tahlil qilishdagi qiyinchiliklarni bartaraf etishdan iborat. Tarjimadagi yutuq va kamchiliklarini aniqlash, tarjimon mahoratini o‘rganish bo‘yicha fikr-mulohazalar, tarjimashunos olimlarning fikrlari orqali o‘rganilib tahlilga tortildi.

Kalit so‘zlar: tasvir, personaj, tarjimon mahorati, taqqoslash, badiiy asar, portret, badiiylik, tavsif.

KIRISH

Badiiy adabiyot va san‘at badiiy asar shaklida yashaydi, shunga ko‘ra, badiiy asar adabiyot va san‘atning yashash shakli hisoblanadi. Shuning uchun, badiiy asarning asosiy mezonini badiiylik tashkil qiladi desak adashmaymiz. Asardagi badiiylik uning mohiyatini ochib berishga xizmat qiladi.

Badiiylik – san‘atning ham joni, ham ruhi ekan, uni yuzaga keltiruvchi asosiy vositalardan biri – badiiy obrazdir [6:32]. Demak, badiiylikning markazida badiiy obraz turadi. Badiiy obrazning yaratilishida hamda maromiga yetkazib tasvirlanishida muallifning o‘rni, ya‘ni uning bilim va saviyasi, ijodkorligi, so‘z boyligi muhim omillardan hisoblanadi. Adabiyotshunoslikda “badiiy obraz” atamasi ham keng, ham tor ma‘nolarda ishlatiladi. Keng ma‘noda “badiiy obraz” deganda, borliqning san‘atkor ko‘zi bilan ko‘rilgan va ijodiy qayta ishlangan har qanday aksi jonivorlar, narsa-buyumlar, hodisalar, tabiat obrazlari nazarda tutilsa, tor ma‘noda badiiy asardagi inson obrazi tushuniladi. Obrazga bevosita yozuvchining o‘zi tomonidan berilgan ta‘rif “muallif xarakteristikasi” deb yuritiladi. Muallif xarakteristikasida obrazning fe‘l-atvoriga xos asosiy xususiyatlar bayon qilinadi. Muallif xarakteristikasi o‘quvchida personaj haqida yaxlit tasavvur hosil qilib, uning keyingi xatti-harakatlarini, gap-so‘zlarini anglashida muhim ahamiyat kasb etadi. Personajning so‘z bilan chizilgan tashqi qiyofasi – portret ham inson obrazini yaratishda muhim vosita sanaladi. Portret, avvalo, personajning o‘quvchi ko‘z oldida konkret inson sifatida gavdalanishiga ko‘maklashadi. Ikkinchi tomondan, badiiy asarda portret xarakterologik belgilarga ega bo‘ladi. Ya‘ni yozuvchi personaj siyratiga xos xususiyatlarni suratida aks ettirishga intiladi [4:68-69].

Badiiy asar haqida soʻz borar ekan, unda qahramon tasviri muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki, asarning tushunarli, shuningdek, taʼsirli boʻlishi uchun oʻquvchi ongida, avvalo, obraz mantiqiy jihatdan shakllangan boʻlishi joiz. Bu jihatdan, portret tasviri yozuvchi oʻz maqsad-muddaosini yetkazishda yordamchi vazifasini oʻtaydi. Shu bilan bir qatorda tarjimon yozuvchi uslubini saqlash, asar badiiyligiga putur yetkazmaslik uchun yozuvchi uslubidan chetga chiqmagan holda asliyatga muvofiq ravishda tarjima qilishi kerak. Xususan, badiiy tarjimada muhim ahamiyat kasb etuvchi omil bu badiiylarning toʻlaqonli qayta yaratilishi hisoblanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

“Portret (fr. *portraire* – tasvirlamoq) personajning soʻz vositasida tasvirlangan tashqi koʻrinishi (qiyofasi, jussasi, kiyimi, yuz-koʻz ifodalari, tana holati va harakatlari, qiliqlari), oʻquvchi tasavvurida jonlanadigan toʻlaqonli inson obrazini yaratish va uning xarakterini ochish vositalaridan biri. Portret epik asarning kompozitsion unsuri boʻlmish tavsifning bir koʻrinishidir” [3:836]. Demak, badiiy asardagi portret tasviri asarni mukammal boʻlishi uchun bir vosita hisoblanar ekan. Shu bilan birga, tarjimon ham tarjima qilinayotgan asarning ruhini his eta olishi, muallifning dunyoqarashini toʻla anglab yetishi ham muhim.

Tarjima jarayoni boshqa madaniyatni anglashga qaratilgan jarayonlardan biridir. Tarjima qilingan asar boshqa madaniyatning bir parchasi sifatida qaraladi [1:4].

Tarjimon uchun soʻz tanlashning mashaqqati yana ham koʻproq. Chunki, u asarni oʻz tiliga agʻdarar ekan, unda tasvirlangan narsani ifodalash uchun yigirmatalab soʻzlar orasidan oʻzi istaganlarini ishlata olmaydi. Masalan, biron sohibjamol qizning tasvirini yaratishda tarjimon asar doirasidan chetga chiqolmaydi. Ehtimol, tarjimon yozuvchi ishlatgan soʻzlarga nisbatan tamomila boshqacha: soddaroq, jonliroq, musiqiyroq soʻzlar vositasi bilan sohibjamol qiz portretini yanada nafisroq qilib yarata olishi mumkindir, ammo u bunday qilolmaydi. Tarjimon faqat avtor ifodalagan fikrni oʻz tiliga haqqoniy qayta tiklash doirasida soʻz tanlash erkinligiga ega. Agar tanlangan soʻz asl nusxadagi soʻzga muvofiq tushsa, oʻsha soʻzning magʻzida yashirinib yotgan maʼno bizning tilimizda tiriladi, aksincha, agar unga toʻliq muvofiq boʻlmasa, fikrni noaniq va mujmal qilib qoʻyishi mumkin [5:166]. Tarjimashunoslar portret tavsifini shartli ravishda bir necha guruhga ajratadilar. Ulardan biri koʻrinishli portret tasviri boʻlib, u personajning tashqi qiyofasi, egnidagi libos, unga tegishli boʻlgan ashyolar tafsilotini oʻz ichiga oladi. Yana biri – personajning holati tasviri boʻlib, bunda tashqi qiyofa koʻrinishidagi oʻzgarishlar vositasida ichki dunyosiga kirib boriladi. Bu yerda personajga beriladigan maʼnaviy-axloqiy taʼrif muhim ahamiyat kasb etadi [2:74].

Tarjima qilinadigan muallif va uning asari bilan tarjimon oʻrtasida til topishish boʻlishi zarur. Bunda til topishish deganda, muallifning oʻziga xosliklarini va muayyan

asarning badiiy xususiyatlarini teran anglash va shunga yarasha jarayonni tashkil etishni tushunamiz. Tarjima qilinadigan muallif va uning asarini tarjimon sevgandagina, uning o‘z o‘quvchisiga katta ma’naviy foyda keltirishini bilgandagina til topish juda katta ijodiy foyda keltiradi [7:115]. Darhaqiqat, tarjimon agar asliyatni to‘laqonli his qilib, so‘zlarning ma’nolarini yaxshi anglay olsa, tarjima ham muvaffaqiyatli bo‘ladi. Chunki, tarjima asarni kitobxonlar xuddi asliyatdagidek qabul qilishlari kerak. Shu sababdan, tarjima muvaffaqiyatsiz bo‘lsa, asliyatga ham putur yetadi, chunki, kitobxon asarni ham tarjima kabi tasavvur qilib mutolaa qiladi. Bunday holatlarga yo‘l qo‘yilmasligi uchun tarjimon asliyat bilan til topishishi, tarjimada ham ayniqsa, portret tasviri tarjimasini yaratishda tasvirlarni jonli, uslubiy g‘alizliklarsiz berishga urinishi lozim.

Badiiy asarda bayon etiladigan portret tasviri ushbu badiiy asarning mohiyatini belgilab beruvchi muhim omil hisoblanadi. Chunki, ushbu omil yozuvchining naqadar ijodkorligi, uning badiiy tasvir vositalaridan nechog‘lik unumli foydalana olganini belgilab beradi. Shu bilan birga asar tarjimonidan ham juda mahoratli bo‘lish, so‘zga ustalik, ham o‘zbek tilini, ham o‘z tarjimonligini olib boradigan tilni mukammal bilishi talab etiladi.

XULOSA

Tarjima bir qarashda osongina ishga o‘xshaydi. Hatto, “til bilsam tarjima qilib ketaverman-da” deydiganlar ham topiladi. Lekin, asar boshqa tilda qayta yaratiladi. Bunda tarjimon ham ijodiy yondashishi, so‘z, jumla, ibora tanlashda mohir bo‘lishi, shu bilan birga yozuvchi uslubidan chiqib ketmagan holda ish yuritishi kerak. Asliyatdan yaratilgan tarjima o‘zi alohida bir asarga aylanadi. Ammo, tarjimon yozuvchi kabi erkin bo‘la olmaydi, chunki, erkin tarjima yo‘lidan borsa u asar tarjimasini qiymatini yo‘qotadi. Qilingan tarjima asar agar juda mohirona o‘girilsa, hatto, asliyatdan ham ko‘proq mashhurlikka erishishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Bassnett S. Translation studies. – London: University of Warwick, 2002. – 188 p.
2. Ҳамидов Х.Х. Ўзбек-турк таржимачилигининг долзарб муаммолари(1991-2017 йиллар). – Тошкент: ТДШИ, 2019. – 112 б.
3. Jo‘rayeva M., Tojaliev N. “Judolik diyori” romanida portret tasviri // Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, №3(2), 2023. – B. 836-841.
4. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2004. – 224 b.
5. Саломов Ф. Тил ва таржима. – Тошкент: Фан, 1966. – 382 б.

6. Umurov H. Adabiyotshunoslik nazariyasi. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2004. – 264 b.
7. G‘ofurov I., Mo‘minov O., Qambarov N. Tarjima nazariyasi. – Toshkent: Tafakkur bo‘stoni, 2012. – 212 b.